

מבט על, גיליון 930, 17 במאי 2017

איראן לקראת הבחירות לנשיאות - ידו של מי תהיה על העליונה?

סימה שיין, רז צימט ואנה כתרן

ימים ספורים לפני הבחירות באיראן, המרוץ בין המועמדים רוחאני וראיסי מגיע לישורת האחרונה ושניהם פועלים במרץ בכדי להגביר את סיכוייהם לנצח. למערכת הבחירות הנוכחית חשיבות רבה, למרות שתפקידו של הנשיא מוגבל בעיקר לתחומים הכלכליים והמנהיג העליון הוא הקובע בסוגיות חוץ וביטחון וכן הוא האחראי הישיר על מנגנוני הביטחון. יתר על כן, ארבע השנים הקרובות עשויות להיות קריטיות לקביעת זהותו של המנהיג העליון הבא של הרפובליקה האסלאמית. על רקע המגמות בסוגיות אזוריות ובראשן המעורבות בעיראק ובסוריה, כמו גם בכל הקשור ליחסים עם ארצות הברית, המקיימת בימים אלה בחינה של מדיניותה כלפי איראן - לדמותו של הנשיא האיראני הבא תהייה השפעה מכרעת על כיווני מדיניותה של איראן והאינטראקציה שלה עם המערכת הבינלאומית.

ב- 19 במאי יבחרו אזרחי איראן את נשיאם לארבע השנים הקרובות. למרות שהנשיא המכהן, חסן רוחאני, נתפס בעיני רבים כמועמד המוביל, מערכת הבחירות הנוכחית מסתמנת כסוערת במיוחד, ובמסגרתה נמתחו גבולות השיח ונושאים, שעד כה הוגדרו כטאבו, עלו לסדר היום הציבורי במהלך העימותים הפומביים שקיימו המועמדים. במוקד, כצפוי, עמד הסכם הגרעין, אותו תקפו קשות מתנגדיו של רוחאני. בין השאר נקטו המתמודדים לשון האשמות קשה, כולל ברמה האישית, האחד נגד השני, בעיקר האשמות בשחיתות. לראשונה אף נשמעה מפיו של רוחאני ביקורת על התבונה שברישום שמה של ישראל על טיל במצעד.

הגם שההצבעה באיראן היא חופשית, רשימת המועמדים מסוננת על ידי המנהיג העליון עלי חמנאהי, באמצעות מועצת שומרי החוקה. זו אישרה מתוך יותר מ-1,600 איש שהגישו את מועמדותם רק שישה. אלה מייצגים את שני המחנות המרכזיים בזירה הפוליטית – הפרגמאטי ושמרני.

עד לימים האחרונים לפני מועד הבחירות, היו שני מתמודדים מרכזיים מהמחנה השמרני. מחמד באקר קאליבאף, ראש עיריית טהראן, המזוהה עם האגף הפרגמטי במחנה השמרני ומביא עמו ניסיון צבאי וניהולי עשיר. זו הפעם השלישית שהוא מועמד בבחירות לנשיאות, אולם בשנה האחרונה שמו נקשר בפרשת שחיתות חמורה בעיריית טהראן וכן במחדל התמוטטותו של בניין רב קומות, שגבה את חייהם של עשרות בני אדם (בינואר 17). השני, איברהים ראיסי, הוא איש דת שמרני, המתמודד לראשונה בבחירות לנשיאות וזו טבילת האש הראשונה שלו בפוליטיקה הציבורית. ראיסי מילא מאז ראשית שנות השמונים שורת תפקידים ברשות השופטת, ביניהם כסגן התובע הכללי של טהראן שחתם על הוצאתם להורג של 30 אלף אסירים פוליטיים בשנת 1988. הוא מכהן כחבר במועצת המומחים (שאמורה בבוא היום לבחור את מחליפו של המנהיג

העליון), ובשנה שעברה מונה על ידו כאחראי על קרן האימאם רזא בעיר משהד - קרן רבת עוצמה, החולשת על הקדשים אסלאמיים משמעותיים, נכסים בהיקף רחב ותקציבי ענק. חרף ניסיונו הפוליטי הדל, שמו של ראיסי הועלה בשנה האחרונה כאחד המועמדים האפשריים לרשת בבוא היום את המנהיג העליון.

נראה כי קמפיין הבחירות הראשון של ראיסי נועד, בראש ובראשונה, לחשוף אותו לציבור ולתרום לשיפור תדמיתו השלילית מימיו ברשות השופטת. אם ייבחר לנשיא יתחזק גם מעמדו כמועמד בעל סיכויים טובים לרשת את המנהיג העליון. לכן, במוקד תעמולת הבחירות שלו מאמץ רצון להציגו כמקורב להמונים, נגיש לציבור ורגיש למצוקותיו הכלכליות.

במאמץ לחזק את סיכוייו של המועמד השמרני-קיצוני החדש, ראיסי, הודיע קליבאף, שלושה ימים לפני הבחירות, על פרישתו. גם מועמד המחנה הפרגמאטי, סגן הנשיא, אסחאק ג'האנגרי, הודיע על פרישתו ביממה האחרונה וקרא להצביע לרוחאני. כך הותיר את רוחאני כנציג היחיד של המחנה הפרגמאטי. הגם שרוחאני איננו רפורמיסט מובהק בעמדותיו ולאורך השנים הרבות היה בשר מבשרו של המשטר המהפכני, הוא הצליח לזכות בתמיכת המחנה הרפורמיסטי, ובראשו הנשיא לשעבר חת'אמי, כמו גם קודמו, רפסנג'אני, שהיה ממקימי הרפובליקה האסלאמית ונפטר בינואר האחרון. בחירתו של רוחאני לפני ארבע שנים, כבר בסיבוב הראשון ובהישג מספרי מרשים, הן במחוזות העשירים והן בעניים ביותר, התאפשרה הרבה בזכות הציבור שהצליח רפסנג'אני לייצר בין גורמי המרכז הפרגמאטי והרפורמיסטים. גם עתה, בהעדרו של רפסנג'אני, ולמרות אכזבתם של הרפורמיסטים מרוחאני על כי לא מימש את הבטחותיו לקדם רפורמות אזרחיות ולשפר את מצב זכויות האדם וחירויות הפרט, הם יאלצו, בהעדר אלטרנטיבה, לבחור ברוחאני כרע במיעוטו. אם לא כן, הם עלולים להביא לבחירתו של נשיא שמרני, שיגביר את המתחות עם המערב, ובראשו ארצות הברית, יבלום את השיפור הכלכלי, וכן ימנע, ולו סיכוי קטן, לשינוי מבית.

ימים ספורים לפני הבחירות באיראן, המרוץ בין המועמדים מגיע לישורת האחרונה ושניהם פועלים במרץ בכדי להגביר את סיכוייהם לנצח. לצד ראיונות לכלי התקשורת השונים עורכים המועמדים עצרות תמיכה המוניות ועושים שימוש יעיל ברשתות החברתיות, שבמקרים מסוימים אף מהוות ערוץ עקיף להפצת מסרים שצונזרו על ידי ערוצי התקשורת הממלכתיים, הנשלטים בידי מנגנוני הפיקוח של המשטר. לפעילות התקשורתית הצטרפו גם שלושת העימותים הטלוויזיוניים שנערכו בשבועות האחרונים ושודרו בשידור חי בערוצי הטלוויזיה הממלכתיים. במהלך העימותים, שעסקו בהרחבה בנושאים שבראש סדר היום של החברה האיראנית, בדגש על התכניות לפיתוח הכלכלה ובעיקר לצמצום האבטלה, המועמדים הטיחו זה בזה אמירות קשות וגלשו לא פעם לפסים אישיים. הרחיק לכת בימים האחרונים רוחאני, כאשר פנה לעם ואמר כי עליו יהיה להחליט בין בחירה בו עצמו לבין בחירה בשופט שפסק דינו סופי ושעסק בעשורים האחרונים באישור הוצאות להורג.

ההישג המשמעותי ביותר של רוחאני במהלך ארבע שנות כהונתו הוא הסכם הגרעין, שהסיר סנקציות מעל איראן ותרם לשיפור מצבה הכלכלי ולהסרת הבידוד הבינלאומי בו הייתה נתונה. זו גם הייתה סיסמת הבחירות שלו לפני ארבע שנים, ועליה הוא חוזר כדי להוכיח כי עמד בהבטחותיו. אולם, הן הסכם הגרעין והן המצב הכלכלי מצויים בוויכוח פנימי עמוק; מבקריו של

רוחאני מצביעים על העדר הקלה משמעותית במצבם הכלכלי של האזרחים, שאינם נהנים, לעת עתה, מפירות ההסכם וטענים נגדו כי ויתר יתר על המידה ופגע בהישגיה המדעיים של איראן.

אכן, השיפור הכלכלי, שללא ספק קיים, משתקף, בשלב זה, בעיקר בנתוני המאקרו - צמיחה בשיעור של למעלה משישה אחוזים והורדת האינפלציה למספר חד ספרתי, אך טרם חלחל לרמת הפרט ולא תרם עדיין לצמצום משמעותי באבטלה. האבטלה, שהיא הבעיה המרכזית על סדר היום הציבורי, מתמקדת בעיקר בקרב צעירים, בוגרי אוניברסיטאות. ביניהם, על פי נתונים לא רשמיים, שיעור המובטלים מגיע למעלה מ-40 אחוזים. על מנת להתחיל לטפל בבעיה זו זקוק המשק האיראני להשקעות גבוהות, שאותן מעוניין רוחאני להשיג מהמשק העולמי שנפתח בפני איראן בעקבות ההסכם, בעוד שמתנגדיו במחנה השמרני, הנהנה מתמיכת המנהיג העליון, חוששים מחזרת המערב והשלכותיה השליליות על החברה.

למערכת הבחירות הנוכחית חשיבות רבה, למרות שתפקידו של הנשיא מוגבל בעיקר לתחומים הכלכליים והמנהיג העליון הוא הקובע בסוגיות חוץ וביטחון וכן הוא האחראי הישיר על מנגנוני הביטחון. ארבע השנים הקרובות עשויות להיות קריטיות לקביעת זהותו של המנהיג העליון הבא של הרפובליקה האסלאמית. אם ייבחר ראסי, שרבים רואים בהתמודדותו רמז אפשרי לרצונו של חמנאהי להציבו בקדמת הבמה הפוליטית, יגדלו גם סיכוייו להחליף את המנהיג. בחירתו של רוחאני לתקופת כהונה שנייה, כפי שהיה מקובל באיראן בבחירות לנשיאות, תשפר גם את סיכוייו בהתמודדות על תפקיד מחליפו של המנהיג בבוא היום.

כבעבר גם כיום, המשטר רואה בבחירות ובהשתתפות רחבה של הציבור בהן חשיבות רבה, עקב תרומתן לגיטימיות שלו. הזיכרון הטראומטי של המהומות שפרצו אחרי בחירות 2009 עדיין צרוב בקרב בכירי המשטר, ואלה, ובראשם המנהיג העליון, פעלו בחודשים האחרונים לעודד את הציבור להצביע ולהקנות לו תחושה כי מדובר בתהליך "נקי", ללא התערבות של גורמים כמו משמרות המהפכה או הבסיג'. אולם, בנאומיו האחרונים דיבר רוחאני על אוטובוסים של אנשי הפריפריה, שהצד המתמודד נגדו מסיע לעצרות המוניות ויעשה זאת גם ביום הבחירות עצמו.. הסקרים באיראן, שמהימנותם אינה ברורה, מצביעים על התמודדות צמודה בין השניים, וההנחה הרווחת היא שהציבור ברובו מעדיף נשיא מתון יותר ומכאן סיכויי הגבוהים של רוחאני. אולם, המחנה השמרני מאורגן הפעם טוב מבעבר ותומכיו מחויבים יותר להשתתף בהצבעה. לכן בחירתו של ראסי אינה בלתי אפשרית. בנסיבות אלה, יש לקחת בחשבון כי בחירה של ראסי עלולה להצית את הרחוב האיראני, בעיקר את הצעירים שיראו בכך איום לפגיעה נוספת בחירויות הפרט. המשטר ערוך לאפשרות הזו ולקחי המהומות של 2009 הוטמעו.

הנשיא שייבחר יצטרך להתמודד עם שורה של אתגרים שלפתחה של הרפובליקה האסלאמית, בתחומי הכלכלה, בסוגיות אזוריות ובראשן המעורבות בעיראק ובסוריה, כמו גם בכל הקשור ליחסים עם ארצות הברית, המקיימת בימים אלה בחינה של מדיניותה כלפי איראן. כנדרש על פי החקיקה האמריקאית, הממשל אמור להודיע, עוד לפני מועד הבחירות באיראן, על המשך השעיית הסנקציות הקשורות לגרעין נוכח עמידתה של טהרן במחויבויותיה הנובעות מההסכם. רבים מייחסים את העיתוי לרצון אמריקאי לסייע לבחירת רוחאני, המותקף בסוגיה זו, כשעל הפרק בקונגרס הצעות חקיקה חדשות לסנקציות בתחומים אחרים. על רקע זה, לדמותו של

הנשיא האיראני הבא, פרגמאטי או קיצוני, תהייה השפעה מכרעת על כיווני מדיניותה של איראן
והאינטראקציה שלה עם המערכת הבינלאומית.